

Patrimonis rurals: reconeixement i perspectives ¹

Presentació de la publicació a la Seu Vella de Lleida, 22 juny 2017

Ignasi Aldomà

Es volia fer un inventari ampli i una valoració de cada element patrimonial; però s'ha topat amb les dificultats de la insuficiència de la informació. Molt poques bases estaven georeferenciades en coordenades UTM i ha calgut recórrer a una referència única: el municipi. Ha modificat lleugerament el plantejament, però resulta suficient per als objectius generals d'anàlisi del patrimoni en el territori.

Del treball destaquem alguns aspectes:

Primer, l'interès del treball: què ens ha mogut a fer el treball? Ho podem resumir en una frase: teníem i tenim la certesa que la Catalunya rural té un patrimoni extraordinari; però el reconeixement i la valoració social d'aquest patrimoni es queda molt curta.

I una justificació i alhora objectiu destacat: un bon reconeixement i promoció dels patrimonis és fonamental per a l'activitat econòmica i per a la millora del benestar de la població de les àrees rurals, per a que la gent dels pobles i les viles rurals se sentin orgullosos de ser i estar a casa seva.

Aquest treball volia **abastar tota la riquesa de les àrees rurals i per això s'ha fixat en el conjunt del patrimoni**. La noció de patrimoni s'ha anat ampliant amb els anys i avui dia abasta pràcticament tot el que veiem, sentim, olorem, degustem o, fins i tot, palpem. Abasta tant que ens podem perdre.

Però darrera la noció de patrimoni, en realitat del que parlem és de patrimonialització, d'aquells elements que han estat elevats a la categoria de patrimoni: en realitat la major part del "patrimoni" ens passa desapercebuda.

Què és el que reconeixem com a patrimoni? El patrimoni oficial que és el reconegut legalment i el patrimoni social o real, el que és valorat socialment, i aquí s'obre un camp de més difícil objectivació.

La diferència entre reconeixement oficial i reconeixement social em sembla molt important.

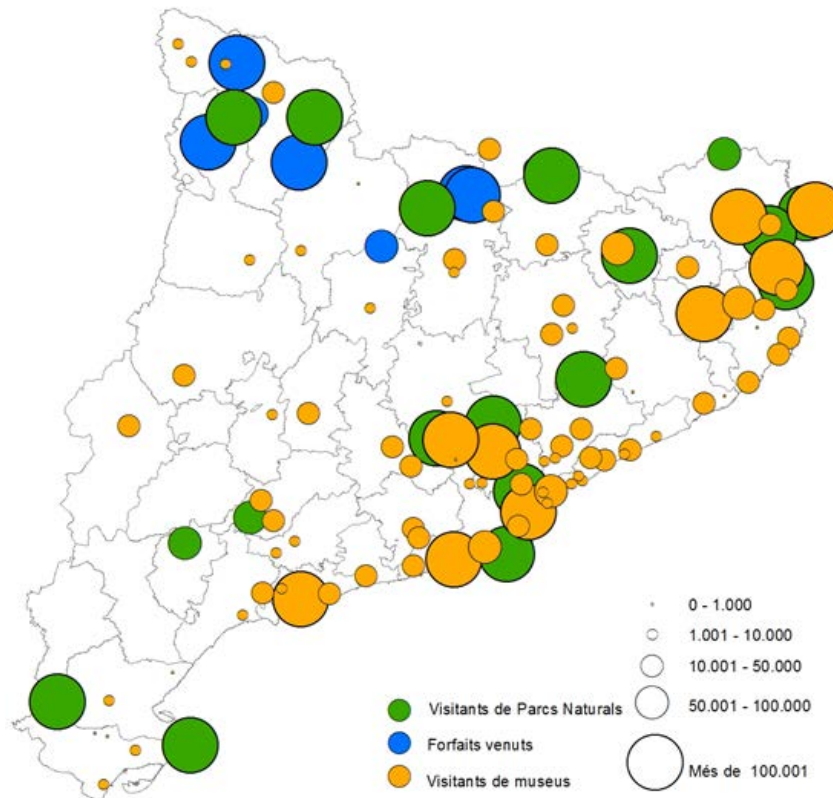
El patrimoni reconegut oficialment ens porta a una visió sistemàtica del patrimoni (aporta les bases de dades sistemàtiques patrimonials que fonamenten el present treball), però al mateix temps dóna un retrat un tant erràtic del que és el patrimoni: és el que un ajuntament ha estat interessat a declarar i el veí no li dóna cap importància? És el que s'ha declarat de manera genèrica sense més precisions (pintures rupestres, castells, creus de terme? És el que entrà un dia en un llistat i ningú ja no se'n recorda?....

L'apreciació del patrimoni des d'un punt de vista social (també s'ha treballat, però, naturalment, és molt difícil de copsar en la seva globalitat) ens situa davant un panorama força desconegut i que podem imaginar molt variable (diferències d'apreciació entre grups socials i estatus, cada

¹ . A propòsit de la publicació: Ignasi Aldomà Buixadé Josep Ramon Mòdol Ratés, Montserrat Guerrero Lladós. Amb la col·laboració de Ramon Morell i Rosell (2017) *Patrimonis rurals: reconeixement i perspectives*. Lleida: Fundació del Món Rural.

cap un barret,...). Però ens porta a la qüestió que segurament ens interessa més, que és la de la funció del propi patrimoni; la contribució a la formació de la pròpia identitat, l'interès ecològic i paisatgístic, l'ús i la valoració social, el seu aprofitament econòmic,...

Mapa 1. Freqüentació comparativa de Museus, parcs naturals i estacions d'esquí, 2016. Acumulacions, buits i insuficiències que s'aniran repetint.

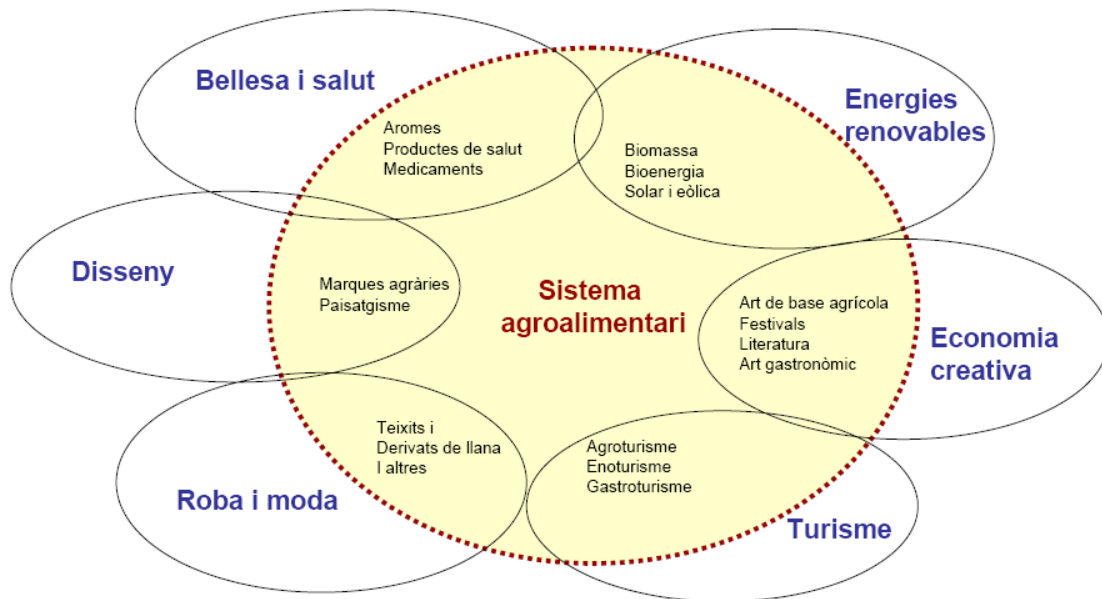
Font: elaboració pròpia a partir de la base de dades Departament de Cultura, freqüentació pistes d'esquí i parcs naturals.

Tenim algunes valoracions socials del patrimoni que hem utilitzat en el treball en la mesura eren disponibles: la freqüentació, la presència en les guies de viatge, la valoració per part dels grans buscadors d'internet, la percepció que han deixat diferents actors en publicacions i publicitats,... Són aspectes a tenir en compte a l'hora d'encarar polítiques i accions patrimonials, però sobre els quals no cal esperar arribar a una global i objectiva. Perquè en el fons **els resultats de l'anàlisi patrimonials depenen dels objectius**, molt lligats a les actituds de partida; a destacar:

- El patrimoni ens ha de servir per a desenvolupar l'activitat turística que ens aquest moment és una font d'ingressos essencial per a les àrees rurals. Mirem quin és el públic potencial i mirem d'atreure'l amb les millores patrimonials, la promoció i la difusió més adequats.
- Però amb el turisme no s'acaba la valorització i aprofitament dels nostres patrimonis. L'agricultura, l'artesanía o la indústria alimentària, l'educació i altres serveis col·lectius són maneres de valoritzar directament el patrimoni. I el patrimoni encara dóna per més:

- El patrimoni resumeix la nostra manera de ser i estar en els territoris rurals, de manera que el seu reconeixement i millora material és la manera d'augmentar la pròpia cultura (personal i social) i reforçar els nostres lligams i responsabilitats col·lectives. Fins i tot la condició per vendre un patrimoni sòlid, atractiu i perdurable en el temps, és que els seus protagonistes el sentin seu i en formin part.

Gràfic. Activitats complementàries relacionades amb la cadena de producció agroalimentària. Un exemple de potencial de producció i diversificació a partir del patrimoni rural.

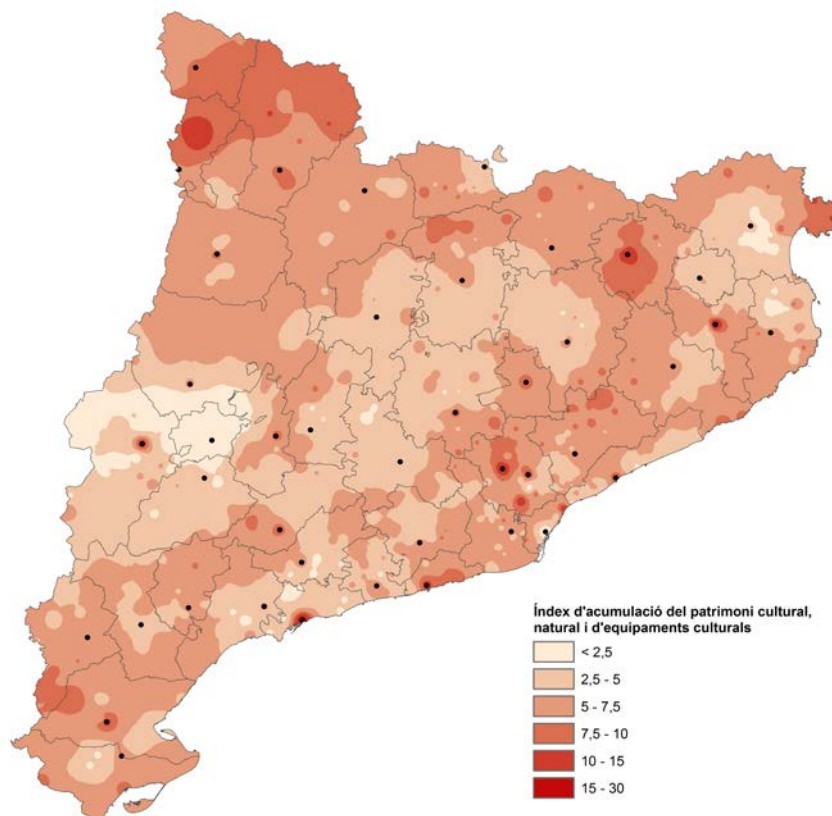
Font: elaboració pròpia a partir de Stuart Rosenfeld (2010), "Rural businesses grow faster together". The daily yonder (<http://www.dailyyonder.com/rural-businesses-grow-faster-together/2010/06/06/2780>)

En tot cas, l'informe-estudi no busca entrar en els detalls de la millora o la promoció (alguns se'n trobaran en el text), sinó té l'objectiu d'oferir un panorama general, plantejar una visió estratègica i enfocar unes opcions d'actuació. És **un treball que volgudament obre múltiples nous fronts de reflexió i acció** i des d'aquest punt de vista :

1. La patrimonialització es troba inserida en el procés històric de canvi de com la societat contempla la seva cultura. Uns patrimonis desapareixen de la mirada mentre se'n creen de nous. **Les societats rurals tenen davant seu la creació i recreació de béns patrimonials, punt en el qual gairebé tot resta obert.** Les dues fotos que inicien i tanquen la publicació en són un bon exemple: fotos no triades pels autors que curiosament reflecteixen dos creacions o recreacions patrimonials recents d'aquestes terres: l'estany d'Ivars i Vila-sana i la florida dels presseguers al Baix Segre.
2. No solament hi ha una gran diversitat patrimonial, sinó que **cada element patrimonial pot tenir una gran diversitat de funcions que multipliquen el seu valor i la seva projecció.** Seguim amb una plantació de presseguers, per posar l'exemple d'un patrimoni que inicialment pot passar desapercebut com aital, no solament té un gran potencial productiu, sinó que ofereix un paisatge esplèndid visitable per la floració, afavoreix una determinada fauna local, pot ser motiu d'activitats didàctiques sobre l'agricultura,

- permet activitats socials de recol·lecció i altres treballs i pot estar associat amb la comercialització de mermelades o altres productes derivats més o menys selectes.
3. Des del moment que els sectors dirigits i l'alta cultura s'han desplegat històricament a les ciutats, **els patrimonis culturals de la ruralitat manquen de gran magnitud i espectacularitat, de manera que cal buscar la complementarietat i suma de diferents elements i valors**, que adquireixen tota la seva potència quan marquen una diferència i una singularitat associats a un determinat territori. D'aquí l'interès de conjunts com Priorat, Vall del Corb, Garrotxa,... Vins i altres productes agraris de qualitat, pobles endreçats, paisatges culturals,... reforcen el sentit de pertinença i cohesió de les comunitats locals i milloren la promoció dels seus productes i la freqüentació turística.
 4. En el context d'uns processos patrimonialitzadors dominats per la perspectiva urbana, **el representant patrimonial més destacat de la ruralitat és el patrimoni natural**, els parcs naturals i els altres múltiples reconeixements d'espais naturals, de manera que a dia d'avui aquest és el pivot central sobre el qual bastir la promoció dels patrimonis rurals, cara a obtenir sinergies i complementarietats. Això vol dir que el monestir d'Avinganya i la Seu Vella han de tenir en compte l'entorn natural i paisatgístic en el qual s'inscriuen. I vol dir que l'espai del Mas de Melons i els espais estèpics de les planes de Lleida han de tenir molt present el paisatge cultural (cabanes de colta, parcel·lars, marges de pedra, cabanes, aljubs,...) en el qual s'inscriuen.

Mapa. Acumulació dels valors del patrimoni cultural i natural i d'equipaments culturals, feta a partir del grau de reconeixement oficial.

Font: elaboració pròpia a partir de les bases de dades de cultura i patrimoni natural, Generalitat de Catalunya.

5. En la mesura que la descoberta patrimonial és una experiència sensorial, els processos de patrimonialització es veuen actualment incentivats per experiències sinestèsiques que poden ésser tant o més Il·lustratives i valorades que el propi producte patrimonial. Per exemple, el *video mapping* de les pintures romàniques de Sant Climent de Taüll ofereix tant o més interès que la contemplació in situ de les pintures originals actualment instal·lades al Museu Nacional d'Art de Catalunya. Els nous mitjans informàtics ofereixen possibilitats de restitució que canvien el plantejament fixista i material que ha estat fet dels patrimonis fins avui dia.
6. Per anar acabant, els valors patrimonials d'un tipus o un altre es troben presents arreu de la ruralitat catalana i arreu tenen grans possibilitats, però hi ha algunes zones més necessitades que d'altres de reconeixement i promoció. Bàsicament hi ha les comarques prepireniques i les comarques secaneres interiors que han sofert un gran despoblament i necessiten promoció patrimonial per reforçar la seva economia de serveis i una agricultura de qualitat. Després hi ha les comarques menys dotades de patrimoni catalogat i reconegut, les planes de Lleida, que haurien d'estar interessades en reforçar o reinventar el seu patrimoni per millorar el benestar col·lectiu i les seves possibilitats econòmiques.
7. Finalment, no podíem oblidar l'alè que ens ha impulsat cap a aquesta anàlisi patrimonial de la ruralitat; un treball extens realitzat sobre els patrimonis de l'aigua a la ruralitat, patrimonis materials i immaterials del terme de Torrebaesses, al Segrià garriguenc. Com hem assenyalat, avui dia el focus dels interessos patrimonials s'ha eixamplat fins al punt de cobrir gairebé tots els camps imaginables i això és bo per a treure tot el suc possible del patrimoni rural. Però hi ha un camp que resta, en qualsevol cas, a les beceroles i és el del reconeixement i promoció dels patrimonis més pròpiament agraris, particularment els que ens han deixat les antigues formes de vida al camp: cabanes de volta, cabanes, molins, sèquies, aljubs, cadolles, vells camins, carrerades,... Manca una labor d'inventari més sistemàtica i intensa per a que aquestes puguin ser treballades i incorporades com una component essencial dels paisatges (en transformació) que acullen la resta de patrimonis rurals i els hi donen rellevància.

Bé, amb el patrocini i mirada interessada de la Fundació del Món Rural, hem volgut fer un treball que fos profitós per a estimular el món rural i que alhora fos llegívol i interessants per a qualsevol persona interessada en el tema.

Ignasi Aldomà Buixadé, Universitat de Lleida

Foto. Paisatge des de la finestra, l'estany d'Ivars i Vila-sana des del Centre d'Interpretació. Materialitat i immaterialitat del patrimoni i les seves percepcions.

Foto: I. A.